

БАНКИ

УДК 336.71:65.011.3

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ В УМОВАХ КРИЗИ

Вовк В.Я., к.е.н., доцент, ХНУВС
Дмитрик Ю.В., здобувач, ХНУВС

У статті розглянуто теоретичні засади та основні підходи до забезпечення фінансової стійкості банківської системи в умовах кризи, а також проаналізовано фактори, які на неї впливають. Визначено взаємозв'язок економічної категорії з категоріями стабільності, рівновага, надійності.

Ключові слова: стійкість, фінансова стійкість, фінансова стійкість банку, фінансова стійкість банківської системи, стабільність, рівновага, надійність, фінансова криза.

ВСТУП

Розвиток економіки безпосередньо залежить від стану банківської системи, фінансування та обслуговування підприємств банками. В умовах наростаючої фінансової кризи однією з основних проблем, яка стоїть перед вітчизняною банківською системою, є підтримка її стабільності та надійності. В світовій практиці питанням попередження та запобігання банківських криз приділяється велика увага, держава надає істотну підтримку банкам, щодо відновлення довіри до них з боку населення та забезпечення їх фінансової стійкості та стабільності, оскільки, без стійкої та стабільно функціонуючої банківської системи неможливо розвивати економіку країни та вирішувати соціальні завдання.

Саме стійкість кожної банківської установи забезпечує ефективне та стабільне функціонування всієї банківської системи. На відміну від проблеми забезпечення фінансової стійкості промислових підприємств, проблема забезпечення фінансової стійкості та надійності банківських установ має свої особливості, які проявляються в джерелах формування їхніх фінансових ресурсів, структурі активів, оцінці результатів діяльності тощо, що обумовлює актуальність дослідження сутності та заходів забезпечення фінансової стійкості банківської системи в умовах кризи.

Фінансова стійкість є фундаментальним поняттям, що найбільш точно відображає проблеми та тенденції розвитку банківського сектору. В процесі дослідження проблеми забезпечення фінансової стійкості, в основному порушуються питання аналізу та управління фінансовою стійкістю, у той час як надзвичайно важливим є визначення сутності даної категорії.

Як показав огляд економічної літератури проблемам забезпечення фінансової стійкості банків приділяли увагу такі вчені як: Ю.С. Масленченков, В. Вітлінський, В.В. Коваленко, О.П. Тимошенко, А.Ю. Юданов, І.В. Ларіонова, І.М. Васькович, М.Н. Крейніна, Н.М. Шелудько, Є.В. Склеповий та інші. Але незважаючи на численні публікації з даної проблеми, на сьогодні у вітчизняній економічній літературі немає ґрунтовних робіт, присвячених забезпеченню стійкості банківської системи. Оскільки, значну увагу науковців і практиків приділено визначенню фінансової стійкості банківських установ, а також розробленню методів її прогнозування в розрізі окремого банку (на мікрорівні).

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою даної статті є обґрунтування основних підходів до забезпечення фінансової стійкості банківської системи умовах кризи як на макрорівні, так і на мікрорівні

РЕЗУЛЬТАТИ

Забезпечення стійкості банківської системи передбачає уточнення теоретичних засад її формування; дослідження чинників, що зумовлюють стійке функціонування банківського сектору; визначення реального рівня забезпечення стійкого розвитку сукупності банківських інститутів; розробку й реалізацію комплексу заходів, спрямованих на дотримання належних кількісних та якісних параметрів такої стійкості [1, с. 585].

Зокрема, і фінансова стійкість, і стабільність повинні бути не лише короткочасними досягненнями банків, а й стратегією їхнього розвитку. Належний рівень фінансової стійкості банків є відображенням їх високоефективного функціонування, достатнього нарощування фінансових ресурсів та раціонального управління ними.

Аналіз економічної літератури з даної проблематики [1, 2, 3] дозволяє зробити висновок, що категорія «стійкість» часто трактується в залежності від контексту, використання аналітичних методів та рівня систем, які розглядаються. У працях українських та зарубіжних вчених категорія «стійкість» часто ототожнюється з такими категоріями як «стабільність», «рівновага», «надійність».

Так, А.Ю. Юданов [2, с. 41] вважає, що ознакою стійкості є стабільність як здатність перебувати в привілейованому, відносно менш уразливому становищі під час криз та здатність їх переборювати. Стабільність та стійкість як характеристики якості банківської системи досить близькі поняття. Але, на відміну від стійкості, яка передбачає здатність системи протистояти силі, стабільність акцентує увагу на здатності до постійного відтворення. Стійкими як банк, так і банківська система стають завдяки своїй стабільності. Отже, стабільність

— це постійна якісна характеристика, стійкість — це те, що здобувається, змінюється в процесі функціонування. Стійкість базується не лише на стабільності, але й на законах рівноваги. У загальному вигляді рівновага банківської системи проявляється як рівноважна взаємодія її елементів.

І.В. Ларіонова [3, с. 34-36] розглядає стійкість як поняття, яке базується на стабільності, тобто здатності протистояти внутрішньому та зовнішньому впливу, зберігати стійку рівновагу та надійність протягом тривалого періоду часу.

Таким чином, етимологія терміна «стійкість» базується на постійності стану, сталості певних параметрів. У більш широкому розумінні цей термін означає здатність системи виконувати свої функції всупереч дії ендогенних та екзогенних факторів. Стійкість банку залежить від багатьох аспектів його діяльності й має складну структуру. Головними її елементами є: капітальна стійкість, комерційна стійкість, функціональна стійкість, організаційно-структурна стійкість та фінансова стійкість банку. Найбільша увага приділяється фінансовій стійкості банків, тому що саме вона характеризує підсумки банківської діяльності, його ресурси, капітал, доходи та витрати, прибутки та збитки.

На наш погляд, ототожнення стійкості з такими економічними поняттями, як стабільність, платоспроможність та ліквідність не витримує ніякої критики. Оскільки, надійність банку є складовою фінансової стабільності, яка у свою чергу свідчить про наявність певних умов для ефективного використання ресурсів протягом тривалого періоду. Платоспроможність можна виокремити як складову частину показника фінансової стійкості банку.

Таблиця 1
Ліквідність — це показник, який деталізує поняття платоспроможності банку.

Підходи до трактування категорій «фінансова стійкість банківської системи» та «фінансова стійкість банку»

Автор	Визначення
Підхід 1. Визначення категорії «фінансова стійкість банківської системи»	
Васькович І.М. [4, с. 40-43]	Фінансова стійкість банківської системи — якісна і кількісна характеристика здатності системи трансформувати банківські ресурси та з максимальною ефективністю й мінімальним ризиком виконувати свої функції, витримуючи вплив зовнішніх і внутрішніх факторів
Коваленко В.В. [5, с. 8]	Під фінансовою стійкістю банківської системи слід вважати її здатність у динамічних умовах ринкового середовища протистояти дії негативних зовнішніх та внутрішніх чинників, забезпечувати надійність збереження та повернення вкладів юридичних і фізичних осіб, захищати інтереси акціонерів та своєчасно виконувати власні зобов'язання з метою забезпечення фінансової безпеки держави
Підхід 2. Визначення категорії «фінансова стійкість банку»	
Вітлінський В. [6, с. 49]	Фінансова стійкість банку — критерій для суб'єктів банківського аналізу, але значно важливішим для них є перспективна фінансова стійкість банку. Перспективна фінансова стійкість — ймовірність того, що фінансові можливості банку протягом певного часу будуть відповідати певним критеріям
Водоп'янова Н.О. [7, с. 11]	Фінансова стійкість банку — певний стан структури активів та пасивів банку, що впливають на платоспроможність банку
Крейніна М.Н. [8, с. 33]	Фінансова стійкість банку — одна з характеристик відповідності структури джерел фінансування структурі активів, яка визначається на основі співвідношення різних видів джерел фінансування та його відповідності складу активів
Масленченков Ю.С. [9, с. 25]	Фінансова стійкість банку характеризує стан кредитної установи в ринковому середовищі, яке забезпечує цілеспрямованість його руху в сьогоденні і прогностичній перспективі. Залежить від відповідності господарської діяльності нормативним узагальнюючим показникам, що синтезують характеристики економічних складових стійкості
Пантелєєв О.П. Халява С.П. [10, с. 33]	Фінансова стійкість банку — своєрідне перевищення доходів над витратами. Ознакою фінансової стійкості насамперед є стабільність джерел доходу банку
Святко С.А., Міллер Р.І. [11, с. 49]	Фінансова стійкість банку — складова характеристика фінансової стабільності, його надійності, показниками якої є капітальна стійкість, ліквідність, прибутковість та ризик банку
Склеповий І.Є. [12, с. 142]; Шелудько Н.М. [13, с. 42]	Фінансова стійкість — це інтегральна характеристика спроможності банку як системи трансформування ресурсів та ризиків повноцінно (з максимальною ефективністю та мінімальним ризиком) виконувати свої функції, витримуючи вплив факторів зовнішнього та внутрішнього середовища
Шиллер Р.І. [14, с. 38-40]	Фінансова стійкість банку — виражає узагальнюючу результативність усіх складових його стійкості і вимірюється системою показників, насамперед, обсягом і структурою власних ресурсів, рівнем прибутковості, нормою прибутку на власний капітал, встановленими показниками ліквідності, мультиплікативною ефективністю власного капіталу, обсягом створеної доданої вартості тощо

Ліквідність — це показник, який деталізує поняття платоспроможності банку.

Стійкість є макроекономічною характеристикою всієї банківської системи та окремого банку як складового елемента даної системи. В економічній літературі [4-14] існують різні підходи до забезпечення фінансової стійкості банківської системи, які можна розглядати як на мікрорівні через забезпечення фінансової стійкості банку, так і на макрорівні через забезпечення фінансової стійкості банківської системи. Усі визначення можна узагальнити в рамках двох підходів (табл. 1).

Перший підхід [4, 5] заснований на забезпеченні фінансової стійкості банківської системи на макрорівні. Прихильники першого підходу під фінансовою стійкістю банківської системи розуміють здатність системи трансформувати банківські

ресурси та з максимальною ефективністю й мінімальним ризиком виконувати свої функції, витримуючи вплив зовнішніх і внутрішніх факторів.

Прихильники другого підходу [6-14] розглядають забезпечення фінансової стійкості банківської системи на мікрорівні через підтримку фінансової стійкості банку, як складової банківської системи. Фінансову стійкість банку визначають як одну з характеристик відповідності структури джерел фінансування структурі активів та оцінюють за допомогою показників фінансового стану, серед яких показники фінансової стабільності, надійності, стійкості, ділової активності, ліквідності та ефективності управління.

Проведене дослідження показало, що в економічній літературі домінує підхід до забезпечення фінансової стійкості банківської системи на основі її підтримання в окремих банках.

На фінансову стійкість банківської системи впливає безліч факторів, які залежно від якісних характеристик їх впливу мають як позитивне так і негативне значення. Вони поділяються на фактори-стимулятори та фактори-дестимулятори. До стимуляторів відносяться фактори, високі значення яких бажані з економічної точки зору й свідчать про сприятливі умови для підвищення рівня конкурентоспроможності банку. До дестимуляторів належать фактори із протилежними якостями. Однак, внаслідок орієнтації банків на обслуговування певних цільових сегментів ринку банківських послуг, одні й ті самі фактори можуть виступати як стимулятори, так і дестимулятори. Виокремлення серед факторів стимуляторів і дестимуляторів, а також їх якісна оцінка, являються невід'ємними складовими забезпечення стійкості банківської системи.

На думку В. Рисіна на зменшення рівня фінансової стійкості вітчизняних банків можуть впливати наступні фактори: зниження якості банківських активів; втрата довіри з боку вкладників, що підтверджується фактом відтоку депозитних коштів; істотне падіння курсу національної валюти; зниження ліквідності; зменшення капіталізації банків; скорочення ресурсної бази банків; зростання процентних ставок; збільшення обсягів неповернутих валютних кредитів; складнощі із залученням нових інвестицій, зумовлені кризовими явищами на європейських фінансових ринках та зниженням кредитних рейтингів значної частини українських банків [15, с. 29-30]. До зазначених факторів В.В. Коваленко [5, с. 6] додає наступні: високі ризики кредитування, що зумовлені неефективною структурою економіки; залежність банківської системи від фінансового стану підприємств-позичальників; зростання ризиків, пов'язаних із фондовим ринком і динамікою цін на окремих сегментах фінансового ринку; проблеми з поверненням зовнішніх запозичень, які активно залучалися в попередні роки; рівень капітальної бази банківської системи та досить низька якість ресурсів; проблеми рефінансування банків; політичне втручання в діяльність банківської системи.

Таким чином, можна виділити наступні фактори, що впливають на фінансову стійкість банківської системи: стан стабільності фінансових ринків; частка неповернутих і пролонгованих кредитів, прострочених відсотків у кредитних портфелях; дотримання обов'язкових економічних нормативів; рівень довіри до банківської системи; обсяг і механізм рефінансування; присутність іноземного капіталу; наявність чи потенційна можливість фінансових криз тощо.

Ми вважаємо, що важливим фактором забезпечення стійкого функціонування банківської системи є підвищення капіталізації банків, оскільки саме достатній обсяг статутного капіталу забезпечує економічну самостійність та стабільну діяльність банку. Так, протягом 2001-2010 років частка статутного капіталу в балансовому капіталі зросла та на кінець 2010 року становила 105,39% (рис. 1). Нарощення статутного капіталу зумовлено приходом іноземних банків на фінансово-кредитний ринок України, а також необхідністю відновлення довіри до банківської системи з метою подолання кризових явищ.

З метою підвищення рівня капіталізації вітчизняних банків, в 2010 році Національний банк України збільшив вимоги до мінімального розміру регулятивного капіталу. На сьогодні, відповідно до п. 2.1 глави 2 розділу II Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні (затвердженої Постановою Правління НБУ від 28.08.2001 р. №368), мінімальне значення розміру регулятивного капіталу банку становить 120 млн. грн. [17].

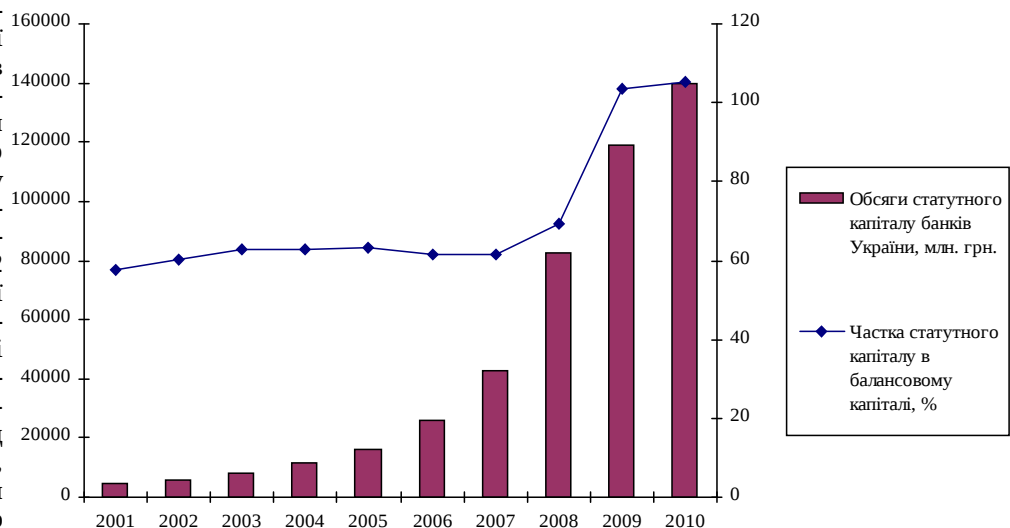


Рис. 1. Динаміка обсягів статутного капіталу банків України*

* Складено за даними НБУ [16]

Ми погоджуємось з думкою О.П. Тимошенко [18, с. 63], що забезпеченню фінансової стійкості банківської системи суттєво сприяє своєчасність та якість оцінки її фінансового стану; здійснення стрес-тестування; виявлення наявних і потенційних ризиків, що супроводжують її функціонування; формування дієвої системи раннього запобігання кризовим явищам.

На наш погляд, для розв'язання проблем та забезпечення збереження фінансової стійкості вітчизняних банків, необхідно об'єднати зусилля всіх гілок влади й розробити заходи, які були б спрямовані на вихід України з політичної та економічної кризи. Адже вирішення проблеми забезпечення фінансової стійкості банківської системи є функцією, похідною від загальних економічних проблем.

ВИСНОВКИ

Таким чином, на сучасному етапі розвитку вітчизняної економіки, серед проблем, пов'язаних із втручанням фінансової кризи в діяльність банків, досить актуальним є забезпечення фінансової стійкості банківської системи та повернення її стану на докризовий рівень. Полеміка, яку впродовж тривалого часу ведуть вчені-економісти розкриває складність економічної категорії «фінансова стійкість» та суперечності щодо її визначення. Фінансова стійкість як основний елемент стабільності банку відповідає такому стану розподілу та використання фінансових ресурсів, який забезпечує розвиток банку на підставі зростання норми нагромадження та раціоналізації структури капіталу при збереженні платоспроможності в умовах допустимого рівня ризику. Так, в економічній літературі домінує підхід до забезпечення фінансової стійкості банківської системи на основі її підтримання в окремих банках, що свідчить про доцільність використання в діяльності вітчизняних банків новітніх методик виявлення наявних і потенційних ризиків, оцінки фінансового стану, здійснення стрес-тестування, а також формування дієвої системи раннього попередження кризових явищ, що в підсумку дозволить забезпечити ефективне та стійке функціонування банківської системи України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Барановський О.І. Фінансові кризи: передумови, наслідки і шляхи запобігання: монографія / Барановський О.І. — К.: КНТУ, 2009. — 754 с.
2. Юданов А.Ю. Секреты финансовой устойчивости международных монополий / Юданов А.Ю. — М.: Финансы и статистика, 2001. — 354 с.
3. Ларионова И.В. Реорганизация коммерческих банков / Ларионова И.В. — М.: Финансы и статистика, 2002. — 198 с.
4. Васькович І.М. Деякі аспекти фінансової стійкості комерційного банку / І.М. Васькович // Формування ринкових відносин в Україні. — 2004. — №2. — С. 40-43.
5. Коваленко В.В. Стратегічне управління фінансовою стійкістю банківської системи: методологія і практика: монографія / Коваленко В.В. — Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2010. — 228 с.
6. Вітлінський В. Фінансова стійкість як системна характеристика комерційного банку / В. Вітлінський, О. Пернарівський // Банківська справа. — 2000. — №6. — С. 48-51.
7. Водоп'янова Н.О. Финансовая устойчивость коммерческого банка / Н.О. Водоп'янова // Межвузовский сборник научных трудов по итогам III Открытой научной конференции ВолгГТУ «Молодежь и экономика: новые взгляды и решения», 2003. — С. 11-12.
8. Крейнина М.Н. Финансовая устойчивость предприятия: оценка и принятие решений / М.Н. Крейнина // Финансовый менеджмент. — №2. — 2001. — С. 32-36.
9. Масленченков Ю.С. Финансовый менеджмент в коммерческом банке / Масленченков Ю.С. — М.: Перспектива, 1997. — Кн.3. — 158 с.
10. Пантелеев О.П. Фінансова стійкість комерційного банку: проблеми регулювання / О.П. Пантелеев, С.П. Халява // Банківська справа. — 1996. — № 1. — С. 32-35.
11. Святко С.А. Аналіз і оцінка фінансової стійкості банку як необхідна умова ефективного банківського менеджменту / С.А. Святко, Р.І. Міллер // Фінанси України. — 2001. — № 8. — С. 48-54.
12. Склеповий І.Є. Складові стійкості комерційного банку / Склеповий І.Є. // Фінанси України. — 2002. — № 5. — С. 138-143.
13. Шелудько Н.М. До визначення фінансової стійкості комерційного банку / Н.М. Шелудько // Вісник Національного банку України. — 2000. — № 3. — С. 40-44.
14. Шиллер Р.І. Фінансова стійкість комерційного банку та шляхи її зміцнення / Шиллер Р.І. — К.: Наукова думка, 2000. — 158 с.
15. Пацера М. Світова фінансова криза та її наслідки для банківської системи України / М. Пацера // Вісник НБУ. — 2009. — №1. — С. 28-33.
16. Офіційний сайт Національного банку України. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://bank.gov.ua>.
17. Інструкція про порядок регулювання діяльності банків в Україні, затверджена Постановою Правління НБУ від 28.08.2001 р. №368. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
18. Тимошенко О.П. Стійкість банківської системи України: теоретичний аспект / О.П. Тимошенко // Науковий вісник БДФА: Збірник наукових праць. Вип. 4 (13): Економічні науки. — Чернівці, БДФА, 2008. — С. 59-65.